

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

YTTRANDE

Christian Sjöstrand
Juridiska avdelningen
2007-10-02
Reg.nr 13-3172-07

Yttrande över förslag till hantering av misstänkt vetenskaplig oredlighet (dnr U2007/4579/F)

Högskoleverket har anmodats att yttra sig över Vetenskapsrådets och Sveriges universitets- och högskoleförbunds skrivelse med förslag till hantering av misstänkt vetenskaplig oredlighet.

Sammanfattande bedömning

Högskoleverket tillstyrker förslaget att en fristående instans för hantering av vetenskaplig oredlighet inrättas. Med en sådan instans skulle förtroendet för universitetens och högskolornas forskning stärkas. Hanteringen av vetenskaplig oredlighet innehåller emellertid många svåra frågor och skrivelsen utgör inte ett tillräckligt underlag för de beslut som måste fattas. Mot bakgrund av de brister som Högskoleverket pekar på i yttrandet är det mycket viktigt att frågorna utreds vidare.

Definitionen av vetenskaplig oredlighet

Högskoleverket har inga andra synpunkter på den föreslagna definitionen av vetenskaplig oredlighet än att den inte omfattar konstnärligt utvecklingsarbete eller annat utvecklingsarbete vid högskolan (jfr 1 kap. 16 § högskoleförordningen). Definitionen bör föras in i högskoleförfattningarna.

Organisatorisk struktur och reglering

En fristående instans

Högskoleverket tillstyrker förslaget att inrätta en fristående instans för hantering av frågor om vetenskaplig oredlighet. Förslaget ligger i linje med vad verket föreslog om en nationell instans för granskning av oredlighet i forskning i sitt yttrande över förslaget till den numera införda regeln i 1 kap. 16 § högskoleförordningen (1993:100), se bilaga.

Hanteringen av vetenskaplig oredlighet innehåller emellertid många svåra frågor, inte minst av juridisk karaktär, och den remitterade skrivelsen ger inte ett tillräckligt underlag för de beslut som måste fattas. Ytterligare utredning behövs därför.

Det är särskilt angeläget att internationella jämförelser görs och att författningsförslag tas fram. Högskoleverket kommer i det följande att lyfta fram några av de frågeställningar som bör utredas vidare och göra några påpekanden för det fortsatta arbetet.

Tillsyn eller överklagande?

I skrivelsen föreslås att regeringen ska inrätta ”en fristående instans i kommittéform för granskning av högskolornas hantering av enskilda ärenden om vetenskaplig oredlighet.” Instansen (Oredlighetskommittén) ska ha till uppgift att ”generellt följa nationell och internationell praxis samt föreslå förändringar och förtydliganden i det regelverk som högskolorna antagit.” Oredlighetskommittén ska kunna granska fall där högskolan beslutat att inte genomföra någon utredning och fall där högskolan beslutat att vetenskaplig oredlighet föreligger eller inte föreligger. Den föreslagna kommittén ska ”pröva om högskolan följt regelverket och antingen begära att högskolan tar upp ärendet till förnyad prövning eller välja att genomföra en egen utredning.” När Oredlighetskommittén genomför en egen utredning avslutas ärendet med ett ”motiverat utlåtande om högskolans handläggning och dess beslut i ärendet. Beslutet innefattar ett ställningstagande till om kriterierna för vetenskaplig oredlighet är uppfyllda.”

Oredlighetskommittén ska alltså enligt förslaget vara en myndighet som ska ta ställning till högskolornas bedömningar i fall av misstänkt vetenskaplig oredlighet. En sådan myndighet är antingen en tillsynsmyndighet eller en överklagandeinstans. Det framgår inte tydligt av skrivelsen vilken typ av instans förslagsställarna förespråkar. Enligt Högskoleverkets mening bör en fristående instans för granskning av misstänkta fall av vetenskaplig oredlighet uttala sig i sak på ett sätt som mer stämmer överens med en överklagandeinstans uppgifter än med en tillsynsmyndighets uppgifter. Frågan är dock juridiskt komplicerad och bör utredas vidare. En viktig fråga att bedöma i en sådan utredning är om det finns ett krav på domstolsprövning enligt artikel 6 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Myndighetsform

I skrivelsen föreslås att den fristående instansen ska vara en kommitté. Av kommittéförordningen (1998:1474) framgår att en kommitté är en tillfällig myndighet som regeringen tillsätter för att genomföra ett utredningsuppdrag. Enligt 23 § i förordningen tillämpas förvaltningslagen endast vid kommittéernas handläggning av administrativa ärenden och ärenden om utlämnande av allmänna handlingar. Enligt Högskoleverkets mening bör den fristående instansen – oavsett om den ska vara en tillsynsmyndighet eller en överklagandeinstans – vara en permanent myndighet (förslagsvis en nämndmyndighet) och följa förvaltningslagens regler.

Ledamöter i den fristående instansen

I skrivelsen föreslås att ordföranden i den fristående instansen ska utses av regeringen och att övriga ledamöter ska utses av Vetenskapsrådet. På så sätt anser förslagsställarna att instansens oberoende kan garanteras. Högskoleverket anser dock att det saknas anledning att gå ifrån det normala förfarandet när ledamöter utses i liknande instanser, nämligen att regeringen utser ledamöterna. Oberoendet för domstolsliknande nämnder som t.ex. Överklagandenämnden för högskolan är inte ifrågasatt trots att ledamöterna utses av regeringen. Högskoleverket avstyrker därför förslaget att ledamöterna ska utses av Vetenskapsrådet.

Hinder för den fristående instansens prövning

I det fortsatta utredningsarbetet bör rättssäkerheten för forskarna och doktoranderna lyftas fram. I skrivelsen föreslås att det inte ska vara möjligt för den fristående instansen att behandla anmälningar i ett ärende när anmälan gjorts till åtal eller när frågan ska behandlas i personalansvarsnämnden. Som skäl framhålls att ”i dessa fall tillämpas redan gällande föreskrifter avseende förfarande, sanktioner och rättsmedel.” Vad som avses är bland annat att en anställd har möjlighet att få ett beslut om disciplinpåföljd prövat i domstol. Högskoleverket vill dock påpeka att den som av ett lärosäte befunnits skyldig till vetenskaplig oredlighet kan ha starka skäl för att få denna bedömning prövad av den instans som är den nationella expertinstansen på området. Det bör beaktas när förutsättningarna för denna instans prövning övervägs i den fortsatta utredningen.

Hanteringen på universitet och högskolor

Högskoleverket delar förslagsställarnas uppfattning att misstankar om vetenskaplig oredlighet alltid först ska handläggas vid det aktuella lärosätet och att det är viktigt att utredningarna genomförs på ett likartat sätt på alla högskolor. I skrivelsen anförs att alla universitet och högskolor ska ha en ordning för utredningar av misstankar om vetenskaplig oredlighet och förslag lämnas till hur ordningen kan se ut. För att garantera att alla lärosäten beslutar om en sådan ordning krävs dock någon form av nationell reglering. Detaljreglerna bör dock beslutas av respektive lärosäte efter bemyndigande av regeringen.

Vad gäller lärosätenas åtgärder sedan vetenskaplig oredlighet konstaterats bör det påpekas att åtalsanmälan och disciplinpåföljder (varning eller löneavdrag) inte beslutas av rektor utan av styrelsen (eller av personalansvarsnämnden om en sådan nämnd har inrättats).

Vilka personer omfattas av förslagen?

Skrivelsen utgår från att de som berörs av förslagen är anställda vid ett universitet eller en högskola. Även andra personer kan dock göra sig skyldiga till vetenskaplig oredlighet vid ett lärosäte. Det gäller främst doktorander och gästande forskare som inte har en anställning vid det aktuella universitetet eller högskolan. Vilka som ska omfattas av regelverket bör klargöras i den nationella lagstiftningen.

Tidsaspekter

Det är enligt Högskoleverkets mening angeläget att ärenden om vetenskaplig oredlighet handläggs med skyndsamhet. Det bör därför finnas regler i den nationella lagstiftningen om hur lång tid handläggningen får ta hos lärosätet respektive hos den fristående instansen. Även tidsfristen för begäran om prövning hos den fristående instansen bör regleras.

Konsekvenser av förslagen inom Högskoleverkets verksamhetsområde

Högskoleverket är tillsynsmyndighet över universitet och högskolor. Ärenden om handläggningen av vetenskaplig oredlighet är inte vanligt förekommande i denna verksamhet, men det är Högskoleverkets erfarenhet att det finns ett behov av prövning av frågor om vetenskaplig oredlighet utanför lärosätena. Om en fristående nationell instans för hantering av vetenskaplig oredlighet inrättas skulle förtroendet för forskningen stärkas.

Beslut i detta ärende har fattats av universitetskanslern i närvaro av chefsjuristen Eva Westberg efter föredragning av verksjuristen Christian Sjöstrand. I handläggningen har även deltagit utredaren Aija Sadurskis (utredningsavdelningen).

Anders Flodström

Christian Sjöstrand